LA *LLETRA CONSOLATÒRIA* DE JOAN ROÍS DE CORELLA: EDICIÓ CRÍTICA

Josep Lluís MARTOS
Universitat d'Alacant

El 16 d'octubre de 1518 es va dur a la impremta una segona edició del *Primer del Cartoxà* (Barcelona, Joan Rosenbach, a despeses de Joan Trinxer), la primera part de la traducció que Roís de Corella va fer de les *Meditationes Vitae Christi* de Ludolf de Saxònia. Aquesta és la darrera notícia que tenim d'una obra corellana que passés per les premses fins 1867,[1] any en què Francesc P. Briz publica *Lo llibre dels poetas. Cansoner de obras rimadas dels segles XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII y XVIII*, que recull els poemes de la *Tragèdia de Caldesa* i el maldit *A Caldesa*.[2] En el pas del segle XIX al XX, es fan edicions molt parcials de l'obra corellana: unes formen part d'antologies molt àmplies (Briz 1869: 119-120; Bulbena 1896-1897 i 1907, I);[3] altres són un capritx de bibliòfil, com la imitació gòtica de dos poemes corellans en Bulbena 1899; o bé s'editen altres obres que contenen peces corellanes, com ara el poema de certamen que forma part de les *Trobes en llaors de la Verge Maria* (Blasco Moreno 1894) o l'*Oració*, que tanca *Lo passi en cobles* (Martí Grajales 1912).

[1] Miquel i Planas (1913: LXXX) anuncia que la segona edició de les *Hores de la setmana sancta* 1533 (València, Francesc Díaz Romano) [1a edició: València, Jaume de Vila, 1494] conté l'edició de l'*Oració* de Roís de Corella i, si hagués estat certa la notícia, aquest seria l'últim text corellà que va arribar a la impremta abans del segle XIX. No obstant això, sembla que Miquel i Planas no va veure, realment, aquestes *Hores* i que es va deixar guiar per la rúbrica, que diu: *Hores de la setmana sancta ab una devotíssima oració, preparatòria per a tenir vera contrictió. E una devotíssima contemplació a Nostra Senyora.* Aquests textos són llatins, com he pogut comprovar sobre l'original. L'errada de Miquel i Planas va passar, després, al catàleg de Ribelles Comín (1915: 542).

[2] També un fragment del *Debat ab Caldesa*, que, des de Torró 1996, no hem de considerar de Roís de Corella.

[3] En bona mesura, aquestes edicions depenen de les versions del *Jardinet d'orats*. Vegeu-ne la descripció en Torró 1992.

Revista de Literatura Medieval, XVII (2005), pp. 9-30.

Aquesta és la limitada atenció que es fa a la fixació textual de les obres de Joan Roís de Corella des de començaments del segle XVI fins a la publicació de la magna i solvent empresa de Ramon Miquel i Planas (1913), que va fer l'edició crítica de bona part de les obres d'aquest autor. L'estudi introductori, l'abast de la tasca editorial i la qualitat filològica de la feina, sobretot en comparació amb els precedents, va fer que fins moltes dècades després no hi haguera cap edició crítica ni tan sols parcial d'aquest autor. Moltes de les edicions posteriors, a més, són sols d'una o dues obres: Guinot 1921; Roïç de Corella 1922; Sanchis Guarner 1974 i 1979; Ferrando Francés 1983: 252-254; Rico 1984; Verger 1986; Badia 1991; Martínez Romero 1996: 66; Ferrer 1997: 63-64; Archer & Riquer 1998: 286-289; Lozano & Añón 1998: 41 i 127-128; Garcia Sempere 2002: 449-451 i 497-498; Rodríguez Risquete 2002.

Al llarg del segle XX, no hi ha cap edició de l'obra de Roís de Corella que contiga tants textos com la de Miquel i Planas (1913), però en destaquen algunes: Carbonell 1973; Gustà 1980; Almiñana Vallés 1984-1985; Soldevila 1985; Martínez Romero 1994; Ahuir 1997. Aquests són els textos que han divulgat Roís de Corella, en versions actualitzades i dependents, en major o menor mesura, del text crític fixat per Miquel i Planas, a excepció d'Almiñana i Vallés 1984-1985, que transcriu el *Cançoner de Maians* (U)[4] (Martos 1999a, 2001a i 2005a). Fins 1991, no trobem cap edició crítica que acare sistemàticament els diversos testimonis d'una obra corellana: es tracta del *Plant de la reyna Ècuba* (Badia 1991), una tasca que va imitar Tomàs Martínez Romero (1996) per al *Triümpho de les dones*. El primer llibre que reedita críticament una secció important de l'obra de Roís de Corella és, quasi un segle després de Miquel i Planas i ja en el XXI, la meua versió de les proses mitològiques (Martos 2001b), que és sols l'inici d'un projecte global per a l'obra completa d'aquest autor. A més de la poesia i la resta de prosa de creació, editaré el *Psalteri* i els quatre llibres del *Cartoxà*, aquests darrers completament inèdits a hores d'ara, des de les seues edicions com a incunables o postincunables. Recentment, Eduard J. Verger (2004) tradueix la poesia corellana i quatre textos en prosa, però també qüestiona algun aspecte textual i, malgrat no acudir de nou als testimonis i no tenir-ne aparat crític com a tal, no em sembla menystenible la qualitat del seu treball, amb pinzellades reinterpretatives també suggerents.

Malgrat el paper destacable de l'edició de Miquel i Planas, és lògic pensar que, un segle després, la filologia catalana necessita

[4] Pose entre parèntesis les referències als cançoners segons la tradició catalana de Jaume Massó i Torrents (1913-1914 i 1932).

una nova fixació crítica del text corellà. Més enllà de raons com la innaccessibilitat de l'edició i dels notables i freqüents problemes de puntuació –que ja en justificarien *per se* una nova–, hi ha hagut uns avanços notables en la investigació sobre Corella des de 1913. D'una banda, el 1926 Pere Bohigas (1985) descriu un cançoner corellà que Miquel i Planas no coneixia i que, per tant, no va tindre en compte per a la seua edició crítica: el *Còdex de Cambridge* (X^2) (Martos 1999b i 2005a). Aquest descobriment va ser una de les principals raons de ser de les edicions de Badia (1991), Martínez Romero (1996) i Martos (2001b).[5] D'altra banda, el llistat d'obres corellanes ha canviat, fonamentalment, per les desatribucions argumentades per Jaume Torró (1996), que considera que ni el *Debat ab Caldesa* ni les lletres a Iolant d'Urleda pertanyen a aquest autor, i pels *unica* de Joan Roís de Corella en el *Còdex de Cambridge*, que, per desconeixement, no va editar Miquel i Planas: dues cobles i la coneguda com a *Lletra consolatòria*.

Seixanta anys després de l'edició de les que volien ser les obres completes corellanes, Jordi Carbonell (1973) en fa una versió modernitzada i divulgativa.[6] El text depén del fixat per Miquel i Planas, però té la virtut que, per tractar-se de la primera edició de textos corellans posterior a la troballa de Bohigas el 1926, inclou per primera vegada les obres fins aleshores inèdites del *Còdex de Cambridge*. Sorprén, però, que aquestes obres pràcticament no

[5] A més a més, en aquest darrer treball, vaig fer servir un altre testimoni que Miquel i Planas no va tenir en compte per a la seua edició del *Rahonament de Thelamó e de Ulixes* i la *Letra fengida que Achil·les scriu a Polixena*: el *Cançoner del marquès de Barberà* (S^1) (Martí 1998).

[6] «Per a la present edició hem seguit, en general, la lliçó de Ramon Miquel i Planas en *Obres de J. Roiç de Corella* (Barcelona, 1913); hi hem afegit els textos fins ara inèdits de Corella que figuren al manuscrit R. 14. 17 del Trinity College, de Cambridge (les dues estances "Des que perdí" i "Del jorn que us viu", i la "Lletra consolatòria"). Els poemes han estat reproduïts en l'ordre amb què figuren al manuscrit de la Maiansiana, i a continuació, els del Trinity College. Quant a les proses, han estat articulades cronològicament, a partir de raons històriques i estilístiques que demanen una justificació a part. La transcripció ha estat feta amb el criteri de normalitzar al màxim les grafies, tot respectant les particularitats morfològiques i lèxiques de l'original, fins i tot en algunes variants secundàries. En la puntuació, ens hem apartat de Miquel i Planas quan ho hem cregut convenient» (Carbonell 1973: 40). Ja vaig matissar el grau de seguiment d'algun d'aquests criteris en Martos 2001b: 91-92: «Aquesta edició, que no fa servir el *Còdex de Cambridge* excepte per a les tres breus composicions inèdites fins aleshores, ompli un buit important en la difusió de les lletres catalanes medievals i és, per tant, un referent crític ineludible. No obstant això, n'hem de fer, almenys, dues remarques. En primer lloc, tot i que es tracta d'un fet que no afecta les composicions que ens ocupen, no és cert que els textos en vers de Corella de l'edició de Carbonell hagen "estat reproduïts en l'ordre amb què figuren al manuscrit de la Maiansiana, i a continuació, els del Trinity College", la qual cosa és ben estranya perquè l'ordre del *Cançoner de Maians* és, amb alguna mínima excepció, ja assenyalada, el de l'edició de Miquel i Planas, que segueix Carbonell. La segona objecció parteix d'aquestes paraules: "quant a les proses, han estat articulades cronològicament, a partir de raons històriques i estilístiques que demanen una justificació a part", ja que, si es tria una ordenació i es diu que és per raons tan importants com aquestes, potser hauria estat útil un comentari una mica més generós».

s'han tornat a reeditar. Interpreta les dues cobles com a esparses, perquè així ho deia el manuscrit, i com a tal les reprodueix Llorenç Soldevila (1984), en una edició altament divulgativa i de venda als quioscos, distribuïda per Orbis. Vint anys després,[7] Eduard J. Verger (2004: 152) edita la cobla «Des que perdí a vós, déu de ma vida» com a esparsa, però fa que «Del jorn que us viu d'altra gens no·m pot plaure» no siga un poema independent, sinó que el considera com la segona estrofa de la composicio *Sotsmissió amorosa*. Tot i advertir-nos que «sólo hago excepción de los contados desacuerdos con las ediciones más solventes, si son relevantes, porque con esta condición se reduce mucho su número» (Verger 2004: 18), sorprén que no adverteix aquesta alteració, que, sens dubte, és la més evident de les composicions en vers. Mai no s'havia editat aquesta estrofa formant part d'un altre poema, hipòtesi, però, que no és original de Verger. Quan parla de *Sotsmissió amorosa*, diu Bohigas: «El manuscrit de Cambridge té una estrofa més, després de la primera, que comença: Del jorn que us viu / d'altra gens no'm pot plaure» (1985: 40). La *Lletra consolatòria* encara ha tingut una fortuna editorial menor: després la primera edició que en va fer Carbonell (1973: 94-96), no l'edita ningú.

Aquesta pobra fortuna editorial pot haver-se degut a una associació entre la brevetat dels textos i la seua importància, que, consegüentment, ha dut afegit poc interés pel seu estudi literari. Si em permeteu nadar contra corrent, no pense sols que són textos interessants, sinó molt més: aquestes obres són una clau important per a interpretar la literatura corellana i, si no els parem l'atenció deguda, tindrem una visió deformada i/o incompleta d'aquest fet literari, que ja ens ha pervingut mutilat.[8] A més a més, hi ha unes peculiaritats respecte a la seua transmissió que arriben a influir en la fixació textual, ja que, a partir del *Còdex de Cambridge*, no estan clars els límits entre, almenys, dos poemes de Roís de Corella... o, potser, tres. D'això, però, ja en parlarem, perquè em sembla més interessant fixar abans una edició crítica de la *Lletra consolatòria*, inexistent fins ara, ja que, entre altres aspectes, aquest text s'ha d'interpretar en paral·lel amb les poesies, perquè comparteix i completa el ventall de tòpics poètics dels versos corellans.

[7] Tomàs Martinez (1994) no les considera antologables, ni tampoc ho farà amb la *Lletra consolatòria*.

[8] En el *Congreso Internacional de la Asociación de Hispanistas de Gran Bretaña e Irlanda* (29 de març-2 d'abril de 2005, València, AHGBI-Universitat de València) vaig interpretar creuades algunes dades sobre la literatura perduda corellana, que ens permeten un coneixement molt més complet del fenomen socioliterari que va significar Joan Roís de Corella, acallat per una discreta edat moderna.

LA *LLETRA CONSOLATÒRIA* EN EL *CÒDEX DE CAMBRIDGE*

El Trinity College de Cambridge té en la seua biblioteca tres manuscrits que contenen literatura catalana antiga, entre els quals destaca un cançoner amb textos de Joan Roís de Corella.[9] Pere Bohigas (1985: 37-42) va ser el primer a donar notícia d'aquest còdex en l'àmbit català, en un article de 1927 que se centra, principalment, en la seua descripció. Es tractava d'una troballa que, ja catorze anys després de la tasca de Miquel i Planas, demanava una nova fixació textual de les obres de Joan Roís de Corella i, no obstant això, no va es va tenir en compte fins 1973 –en l'edició actualitzada que Carbonell va fer del text que edite en aquest treball– i, amb una perspectiva més acadèmica, divuit anys després (Badia 1991). Abans de les notícies de Bohigas, trobem ja tres breus descripcions del cançoner, generades en un context anglés, però molt breus i derivades de les necessitats catalogràfiques dels fons del Trinity College:

> Les dues primeres es limiten a una enumeració de les obres que conté el còdex. El primer cas és el catàleg de Bernard (1697), imprés a Oxford, la primera referència i breu descripció d'aquest còdex. Fins dos segles després no apareix un altre catàleg, el de Pryme el 1849, manuscrit, que substitueix, en certs aspectes, aquest i que naix d'una necessitat pragmàtica, com ara la catalogació del fons de la Biblioteca segons les noves signatures que van rebre el 1716. Aquest catàleg s'estructura, doncs, en dos volums: un de descripció del fons i un altre de llistat de signatures, amb l'antiga i la moderna. En tercer lloc, l'única descripció del segle XX que coneixem prèvia a la de Bohigas és la de James (1900-1904, II, 301-302), sota l'entrada 890 (Martos 1999b: 443-444).

Malgrat les notes de Bohigas, en l'apropament que vaig fer a aquest còdex arran de la meua edició crítica de les proses mitològiques corellanes, vaig advertir que algunes dades de la descripció del cançoner eren incorrectes o incompletes, i aquestes eren bàsiques per a un estudi posterior del volum. Per això, vaig publicar un article en què el descrivia completant i corregint Bohigas (Martos 1999b), i un altre en què comparava les seues tècniques de compilació amb els altres dos grans volums que recullen peces de Roís de Corella (Martos 2005a): el *Cançoner de Maians* (Martos 1999a i 2001b) i el *Jardinet d'orats* (Torró 1992). La transmisión textual de les composicions d'un autor no sols

[9] Els altres dos textos són un portulà de la Mediterrània de Joan Martines de Messina, datat el 1584 (R. 4. 50) i un manuscrit del *Llibre dels àngels* d'Eiximenis (B. 15. 14).

aporta un coneixement sobre la recepció de la seua obra, sinó que, en algunos casos, ens pot ajudar a reconstruir-ne també el context de producció. Aquest és el cas del *Còdex de Cambridge*, que conté pistes evidents que ajuden a conéixer millor la literatura de Roís de Corella, unes dades sobre les quals fonamentaré un estudi literari de la *Lletra consolatòria*, que completarà aquest treball.

El *Còdex de Cambridge*, que conserva la relligadura antiga, amb posts de fusta i folrat amb cuir, té la signatura R. 14. 17, que data del 1716, moment en què es va recatalogar tot el fons de la biblioteca i aquest manuscrit va deixar de tenir la referència antiga B. 7. 3, ratllada en l'interior i substituïda a sota per la que coneixem avui. El volum té un *ex-libris* de Henricus Puckering, alias Newton Baronettus. Aquest personatge era un bibliòfil que, després de quedar vidu,[10] es va retirar al Trinity College el 1691 per viure els deu darrers anys de la seua vida fins la seua mort el 1701, a la biblioteca del qual va donar seixanta-un volums manuscrits en el moment del seu ingrés. No va ser aquest l'únic lliurament d'obres a aquesta biblioteca per part de Puckering (Martos 1999b: 446), però sabem per Bernard (1697: 101-102) que el cançoner corellà es trobava en el llistat dels manuscrits donats en 1691. Aquest còdex és anterior a 1511, segons ens informa una nota que el fill del copista del cançoner, Lluís Palau,[11] posa al final del volum, en la contracuberta, cosa que indica que el còdex ja estava relligat aleshores. En aquella època, el llibre i el fill de Palau es troben a Venècia i fins el 1691 no tornem a tenir notícies d'aquest cançoner.

La principal característica quant a la formació d'aquest cançoner és que els quaderns tenen mides diferents i estan adaptats a la còpia, enmarcats per un bifoli de pergamí com a coberta i un que reforça la relligadura al mig. Aquest bifoli interior ens determina, per tant, que aquests cuaderns, tot i adaptar-se al text copiat, estaven pensats per a formar un volum. Pere Bohigas explicava, però, que «aquest manuscrit, es compon de 126 folis, distribuïts en sisterns de quatre fulls de paper, enquadrats amb dos de pergamí» (1985: 38). És evident que Bohigas va fixar-se sols en els dos primers quaderns de l'obra corellana per descriure el manuscrit, els que contenien el *Parlament*, que en són els únics sexterns. Amb això, va sistematizar erròniament la composició del còdex i, amb aquestes dades, no hauríem advertit dos aspectes definidors del volum: tots els quaderns no estan enquadrats amb

[10] «Though not a Fellow, Puckering, recently widowed, resided in College for the whole or part of the last ten years of his life, 1691-1701» (Gaskell 1980: 84, nota 7).

[11] Per a aquest notari tortosí, copista d'aquest cançoner, vegeu Bohigas 1985: 37-42, Carbonell 1973: 36, Ventura 1978: 113, Cahner 1980: 205-208, Badia 1991: 197 i Martos 1999b i 2005a.

pergamí ni tampoc tots són sexterns. La col·lació del manuscrit, de manera abreujada, és aquesta:

$$a^{8}\ b^{16}\ c^{12}\ d^{12}\ e^{10}\ f^{14}\ g^{12}\ h^{12}\ i^{8-2}\ j^{8}\ k^{8}\ l^{8}\ ll^{8}$$

Crida l'atenció que el primer quadern i els últims, de paper de menys qualitat i més modern, son qüerns i no tenen els bifolis de pergamí. Això i la absència de la mà de Lluís Palau en aquests quaderns i en la contraportada versus la presència constant de la lletra del seu fill, fan pensar que és aquest últim qui relliga el volum i hi incorpora quaderns regulars per a copiar nous textos, la major part dels quals queden en blanc. Els altres set quaderns –*b*, *c*, *d*, *e*, *f*, *g*, *h*– són els copiats per Lluís Palau, sis dels quals contenen obres de Joan Roís de Corella. És aquesta dada la que indueix a identificar-hi una voluntat de recopilació dels textos corellans, entre els quals s'inclouen altres obres com a paràsits,[12] que, molt probablement, contenia ja l'antígraf.

Els quaderns s'adapten a la còpia d'obres, de manera que l'espai que queda en blanc al final de cada seccio és molt petit i es completa amb altres peces breus. Així, els sexterns *b* i *c* estan destinats a copiar el *Parlament*, una obra suficientment extensa per a necessitar-ne dos. Al final del segon, queden verges els folis 39 i 40, i s'hi incorporen el maldit corellà *A Caldesa* i el poema-demanda de Bernat Fenollar *Per mitigar l'enuig gran del stiu*, amb una resposta d'Ausiàs March –*Quant més amau tant més temor teniu*– i i una altra anònima, *L'esplet d'amor ab basques lo colliu*.[13] El quadern *e* s'adapta a la còpia del *Triümpho de les dones* i sols deixa en blanc el foli 50, que conté *La mort per amor*, *Sotsmissió amorosa* i les cobles que Carbonell va editar com a esparses. Finalment, els quaderns *f*, *g* i *h* formen una unitat i contenen peces de tema troià –*Medea*, *Rahonament*, *Letra* i *Plant*–, al final dels quals es copien una breu composició en prosa i dos *unica* en vers: l'anònim *[Si] vostres ulls se fossen refermats* i *Al bé que vull més que ma vida*, editats únicament en Parramon i Blasco 1989: 83.[14] El *Plant* acaba al començament del f. 85r i es deixa la resta del *recto* i

[12] Aquest concepte de parasitisme aplicat a la transmissió textual, el vaig definir i exemplificar àmpliament en Martos en premsa a.

[13] Aquest n'és l'únic testimoni manuscrit, tot i que apareix en els cançoners impresos *d* (f. 140*v*) (Valladolid 1555) i *e* (f. 138*r*) (Barcelona 1560). Aquesta resposta anònima no apareix en cap edició d'Ausiàs March i està editat únicament en Parramon i Blasco 1989: 81-82. L'abundosa presència de respostes a la demanda de Fenollar, ens incita a «suposar que la cobla de Fenollar fos en realitat una "circular" adreçada a diversos poetes perquè cadascú la contestés a la seva manera, i que entre moltes possibles respostes només se n'han conservat aquestes tres» (Parramon i Blasco 1989: 78).

[14] La segona composició és de Bernat Fenollar, composta de tres quartetes octosil·làbiques, «que semblen ésser la resposta als anteriors versos» (Bohigas 1985: 41).

tot el *verso* lliures, fins el f. 86r, a partir del qual i fins al f. 88r es copia l'única prosa usada en aquest volum per a completar quaderns, que, per la seua brevetat, podia complir la mateixa funció pragmàtica que els versos. Es tracta del text que Pere Bohigas va descriure com a «Lletra consolatòria a un enamorat desgraciat».[15] La *Lletra consolatòria* ens ha arribat, per tant, per aquelles casualitats que la transmissió textual paràsita genera, tancant el quadern *h* del *Còdex de Cambridge*, l'últim copiat per Lluís Palau en el cançoner. Aquest text és una resposta a una altra carta, que, probablement, sí que apareixia en l'antígraf però que ja no tenia cabuda en el quadern, menys encara amb un tipus de còpia com la que s'estava produint. Lluís Palau sols inclou textos corellans en prosa, perquè aqueix era l'objectiu del seu recull; per a la poesia, és menys exigent. Tant en aquest cançoner, com en el *Cançoner de Maians*, la poesia se subordina a la prosa: si bé en *Cambridge* sols es transcriuen els versos quan queden petits espais en blanc al final del quadern, *Maians* funciona com un gran quadern, ja que és un volum format regularment, relligat abans de la còpia, i sols al final s'inclouen les poesies líriques, en els folis que queden en blanc de l'ultim quadern. De fet, la taula d'obres del *Cançoner de Maians* és molt minuciosa, però sols inclou un poema: l'extensa *Vida de la sacratíssima Verge Maria*, un poema narratiu. Tota la lírica és obviada en la taula d'obres.

L'EDICIÓ ACTUALITZADA DE JORDI CARBONELL

Un dels darrers treballs de John Gornall (2002) va estar un article sobre *La sepultura* de Roís de Corella. Mentre el preparava, em va escriure per confirmar que un dels versos de l'edició de Carbonell (1973: 53) contenia un error, bastant evident: «e dirà el mort, escrit sobre verds lliris», en el qual transcriu *mort* per *mot*. Això il·lustra la virtut i el defecte d'aquesta edició: d'una banda, va complir un paper important de divulgació dels textos corellans, que molts hem llegit per primera vegada pel text de Carbonell; d'altra banda, aquesta errada no és aïllada i la fixació textual que en fa, amb freqüents errors i manques de sistematicitat, no suporta una anàlisi detinguda.

A simple vista, crida l'atenció que Carbonell no haja dividit el text en paràgrafs i, relacionat amb això, la puntuació presenta

[15] «Lletra consolatòria a un enamorat desgraciat. No sabem si aquesta lletra, sense títol, pot ésser la *Letre de Amor*, desapareguda del *Jardinet d'Orats*, per bé que esmentada en la seva taula. En tot cas és una obra que només ens ha conservat el manuscrit de Cambridge, i per aquesta raó podem considerar-la com absolutament desconeguda fins avui» (Bohigas 1985: 41).

també diversos problemes. Tot i que la inèrcia de posar signes d'interrogació a començament de clàusula,[16] no recomanat per l'IEC, pot respondre a normes consuetudinàries, tanmateix, sí que és destacable una altra errada de puntuació com ara les cometes que no es tanquen en el següent passatge: «"No és aquesta, la qual posseint, tant era diforme? ¿D'on ha minvat la sua lletgea? L'haver-me fallit la fa menys lletja? ¿Ajustament de mals la milloren? ¿L'ésser de mi apartada la porta a mon voler conforme? O cruel enemic, que, com fuig, vos fa guerra e, present, no us damnifica!» (Carbonell 1973: 95).

Hi ha algunes divergències de puntuació, no sempre amb un canvi de significat consegüent, però en algun cas em sembla erroni l'ús concret que es fa de determinat signe: valga com a exemple més freqüent la tendència de Carbonell d'introduir una proposició subordinada adverbial amb dos punts, funció gens habitual d'aquest signe, que no fa sinó separar-la de la principal. També usa els dos punts malament en aquestes línies, amb una puntuació que li obliga, després, a separar amb punt i coma una coordinada adversativa:

> Mas direu que us doleu de perdre lo que més noble posseir crèieu, que era: ab mostra d'extrema benvolença tenir senyoria en la sua ànima; però no us deveu dolre com si tota l'havíeu perduda (Carbonell 1973: 95).

> Mas direu que us doleu de perdre lo que més noble possehir creyeu, que era ab mostra de strema benvolença tenir senyoria en la sua ànima, però no us deveu dolre com si tota la havíeu perduda.[17]

Així mateix, hi separa el verb del predicatiu amb coma:

> *Recordant les parts totes de sa persona, diformes*, mal arreglades, ab color no venusta cubertes; pensant quantes vegades, en la prosperitat de ma benvolença, tot lo que en sa persona tenia, ensemps ab la continença, me desaltava. En mi deia: «No és aquesta, la qual possehint, tan era diforme? [...] (Carbonell 1973: 95).

Considere també que la puntuació d'aquest passatge és errònia per altres dues raons: en primer lloc, el punt i coma és innecessari, ja que separa les dues subordinades juxtaposades que depenen de la

[16] De fet, en això tampoc no és sistemàtic Carbonell i no es deixa entreveure a partir del passatge el criteri que ha seguit per al seu ús o no.

[17] Els fragments del text que no tenen referència bibliogràfica pertanyen a la meua edició, que incloc al final de l'article.

proposició posterior com a principal; en segon lloc, aquests verbs en pretèrit imperfet d'indicatiu, *desaltava* i *deia* formen una mateixa unitat, per la qual cosa hi propose una altra solució, menys forçada sintàcticament i semàntica:

> Recordant les parts totes de sa persona diformes, mal arreglades, ab color no venusta cubertes, pensant quantes vegades en la prosperitat de ma benvolença tot lo que en sa persona tenia, ensemps ab la continença, *me desaltava e·n mi deya*: «No és aquesta, la qual possehint, tant era diforme? [...]».

Hi ha altres errades semblants a la que he assenyalat de *La sepultura*, que traeixen l'original manuscrit. Cap a les primeres línies, el text diu: «E així **ha passat** ma vida mal despesa» (Carbonell 1973: 94). En el manuscrit trobem, tanmateix: «E així **é passat** ma vida mal despesa». En el primer cas el subjecte és *ma vida*, mentre que en el segon és el *jo* literari corellà. Un altre exemple, el trobem en aquest fragment: «E, si alegria perfeta, com és veritat, tristor ab si no comporta, lo delit que raonablement a vós és present no deu comportar tristor alguna vos asombre, **haven** conegut un mortal enemic a qui vostra vida, honor e béns fiadament abandonàveu» (Carbonell 1973: 95). En el manuscrit posa *havent* i el fet que Carbonell no accentue *haven* podria fer-nos pensar que la voluntat era d'incloure-hi la *-t*. Aquesta caiguda de la *-t* final té lloc també en un altre context: «No és aquesta, la qual possehint, **tan** era diforme?», en el qual la forma *tan* no es correspon ni a la normativa actual, ni a la forma *tant* del manuscrit. L'edició no ha estat repassada suficientment, com ho demostra també el passatge: «O! Quant deveu **más** amar aquell qui tal benifici vos presenta del que nunca amàs a ella en lo temps que falsament crèieu ésser tal que mereixia per vós fos amada!» (Carbonell 1973: 95). En el manuscrit trobem aquest adverbi com a *més*, per la qual cosa no s'explica que el modifique per introduir una forma que ni era l'original del testimoni, ni és correcta en català modern.

No contempla una normes d'edició més enllà d'aquestes advertències generals en una breu «nota prèvia» que precedeix els textos: «La transcripció ha estat feta amb el criteri de normalitzar al màxim les grafies, tot respectant les particularitats morfològiques i lèxiques de l'original, fins i tot en algunes variants secundàries. En la puntuació, ens hem apartat de Miquel i Planas quan ho hem cregut convenient» (Carbonell 1973: 40). Hi parla de grafies, morfologia i lèxic. Independentment dels aspectes sintàctics, que tampoc no els esmenta, però que no presenten errades ni intervencionisme més enllà d'algun problema de

puntuació, en aquesta edició no hi ha una reflexió sobre la fonètica. En algunes de les ressenyes que s'han fet de la meua edició crítica de les proses mitològiques corellanes (Wittlin 2003 i Annicchiarico 2004) s'ha destacat, explícitament o implícita, el desig frustrat que l'aparat crític no hagués contingut tanta informació, sinó que s'hagués reduït a les variants de significat. No ho vaig fer així perquè em sembla important fixar també trets fonètics en textos medievals valencians[18] –o, millor, fonètics, morfosintàctics i lexicosemàntics. Moltes vegades, la poca entitat gràfica d'un fenomen pot amagar aspectes més enllà de l'ortografia i, fins i tot, de la fonètica. Ho he intentat demostrar recentment (Martos en premsa b) per a la forma *un ascle* en un poema corellà, amb solució morfològica diferent, que Di Girolamo (2001) proposava considerar com a error i, en conseqüència, corregir-la.

L'edició de Carbonell també es caracteritza per aquest menysteniment de trets lingüístics que van més enllà del grafisme: hi destaca una manca de reflexió i, per tant, de sistematicitat de la fixació vocàlica. No hi ha un criteri clar per a la regularització o manteniment de vocals. És cert que no regularitza algun aspecte que també toca a la morfologia –com ara la conjunció copulativa *e* o l'adversativa *mas*–, però sí d'altres. Per a Roís de Corella, l'adjectiu *tranquil·le* és invariable,[19] com *orfe* (Martos en premsa b), però Carbonell transforma la *tranquil·le reposada vida* en *tranquil·la reposada vida*. Si modernitza no sols ortogràficament els morfemes nominals, també ho podia haver fet amb morfemes verbals, com ara *produeixqua*, que fa *produeixca*. *Rahonablament* apareix al llarg del text amb el vocalisme modificat per *raonablement*, alteració vocàlica paral·lela a la que es produeix en *acullir-hi* (*acollir-hi*), però no en altres casos, com ara *benifici* o *reebuts*, que mantenen la fonètica original.

Finalment, tot i seguir les tendències d'edició d'aleshores, no és acceptable l'accentuació del català oriental modern per a un autor valencià medieval. En els casos en que es podia produir la divergència, Carbonell tria les formes catalanes:

> Mas, si bé regoneixeu lo que us roman, no haveu tant perdut que l'**atènyer** conhort vos dega ésser difícil: car, si les paraules de vostre escrit a mi són clares, aquella part que abans teníeu no us és tolta en la possessió de la sua bella persona, puix l'acollir-hi ella altre no minva la sua bellea ni la part vostra. Mas direu que

[18] Sí que em replantege algun aspecte purament ortogràfic, que pot quedar relegat a una nota dels criteris d'edició, sempre que es puga distingir entre grafies i fonètica.

[19] En les proses mitològiques, apareix tres vegades *tranquil·le* qualificant un mot femení: dues vegades és la *tranquil·le vida* en la *Medea* i una altra és *la mar tranquil·le* del *Parlament*. A més, mai no he trobat en textos corellans la forma actual *tranquil* o *tranquil·la*.

> us doleu de perdre lo que més noble posseir **crèieu** que era: ab mostra d'extrema benvolença tenir senyoria en la sua ànima; però no us deveu dolre com si tota l'havíeu perduda. [...] O! Quant deveu más amar aquell qui tal benifici vos presenta del que nunca amàs a ella en lo temps que falsament **crèieu** ésser tal que mereixia per vós fos amada! (Carbonell 1973: 95).

L'ESTABLIMENT DEL TEXT

Edite el text per l'únic testimoni que ens l'ha transmés, el *Còdex de Cambridge*, però incloc com a testimoni secundari el *Cançoner de Maians* per a la cobla final. Aquest poemeta era una versió anterior de la primera estrofa d'un altra composició corellana, el *Desengany*.[20] Malgrat que Corella va reelaborar posteriorment aquesta cobla, em sembla que ací cal editar-ne la versió antiga, perquè és la que es va concebre com a cloenda d'aquest text en prosa; no obstant això, done constància en l'aparat crític de les variants posteriors, que incloc en nota a peu de pàgina, amb totes les solucions divergents –fins i tot, ortogràfiques, que hi són mínimes– o unes altres informacions textuals que considere oportunes. En l'aparat crític, faig referència als testimonis segons la tradició de Massó: X^2 per al *Còdex de Cambridge* i U per al *Cançoner de Maians*.

Així mateix, havia considerat interessant de tenir en compte el fragment del *Parlament* que, modificat amb unes variants semblants a les que genera Martorell en les intertextualitats corellanes del *Tirant*, era obvi que mai no podia tenir entitat de testimoni secundari com a tal. Per això, no l'incloc en l'aparat crític. Per a la meua edició de les proses mitològiques, quan un passatge de Corella apareixia en el *Tirant*, vaig tenir en compte les coincidències amb alguns dels testimonis i vaig valorar-les per a fixar el text, amb criteris no sols de freqüència. Ací, però, com que

[20] Ho vaig explicar quan parlava de la relació entre aquestes dues obres i la *Tragèdia de Caldesa* (Martos 2005b: 1162-1163): «Em pareix que, per la qualitat superior del vers del *Desengany*, el procediment podria haver estat el següent: Corella inclou en la *Lletra consolatòria* la cobla del *Desengany* segons la versió que tenia en el moment de redactar-la; ara bé, després, seguint el seu costum, reelabora el poema i el poleix. El que no sabem, però, és si aquesta cobla era una esparsa en el moment d'escriure la *Lletra consolatòria* i, per l'interés en el tema, en la revisió que en fa Corella amb el temps, la completa, per donar lloc al poema que hui coneixem com a *Desengany*, amb els referents de Narcís i de Pigmalió i, el que és més important, amb l'exemple d'un jo literari versemblant, el seu –el seu i el de Caldesa–, al que sembla remetre aquesta darrera cobla:

> E no us pensseu que parle gens en sompnis,
> que no·s tan clar lo sol alt en lo cercle,
> com yo viu clar aquest tan gran oprobri.
> E del recort tan gran dolor m'assombra,
> que·l meu cor trist en quatre parts vol rompre».

es tracta d'un *unicum*, no puc fer servir aquesta mateixa tècnica més que en cas de possible error del manuscrit, possibilitat que no crec que s'haja donat en aquestes línies. Els fragments coincidents del *Parlament* i la *Lletra consolatòria* són aquests, respectivament:

> Que stimam sobiran bé, si per dones de semblant manera som stimats, e, quant per nosaltres executen acte de semblant legea, tan llur condició tenim en preu de major vàlua. E, llavors, pensam tenir-les més guanyades, quant per nosaltres fan coses d'on les començam a perdre. Que, si la pèrdua de llur honestat és la porta per hon lo combat de nostres enamorades obres entra, com se farà honestat als altres la tanque, si, per la entrada de hu, de la guarda de tal posada ja serà partida? Hi encara vem clara speriència que, si en elles la stimada pudicícia se abandona a total destrucció, de ineffables vicis en breu pervenen, ab perduda temor de metre per obra qualsevol delicte, puix acabar la fi puguen, a la qual l'ínpetu desonest de llur amor e fúria los endressa (Martos 2001b: 260).

> No pensam que lo primer jorn que·ns par tenir-les guanyades les començam a perdre. Puixs la pèrdua de llur honestat és la porta per hon lo combat de nostres enamorades obres entra, com se farà honestat als altres la tanque, si, per la entrada de hu tot sol, de la guarda de tal posada del tot s'és partida e si dieu que nostres enamorades obres mereixen [88r] que més per nós que per altre la sua honestat se perdés? O, gran pèrdua de seny portar rahons per la part de amor desonesta, ab les quals honestat se mereixqua perdre!

Quant als criteris d'edició, presente el text amb el màxim respecte als hàbits gràfics del manuscrit. Regularitze l'ús de *u/v*, *i/j* i *c/ç*. Accentue segons la normativa actual del valencià, excepte el cas en què apareix una *h* que marca el hiatus, que ja compleix la funció de l'accent o de la dièresi (*possehit*). Faig això mateix quan la *y* ens indica una pronúncia forta de la vocal en un diftong o triftong (*creyeu*); en aquest cas, mantinc la pronúncia antiga del pretèrit imperfet d'indicatiu. Afegesc al llistat normatiu actual de mots amb accent diacrític la primera persona del singular del present d'indicatiu del verb *haver* quan s'escriu sense *h* (*é passat*), per diferenciar-la de la conjunció copulativa *e*. Resolc les abreviatures dels manuscrits, sense marcar-les específicament. Separe i unesc els mots segons la normativa actual, a excepció dels contextos *de* + *s* líquida, per coherència amb els hàbits gràfics del copista del *Còdex de Cambridge* (*de strema legea*, *de strema benvolença*). A més a més, faig servir el punt volat per a separar paraules que han estat aglutinades, amb la corresponent pèrdua

d'una vocal, i per a marcar el procés de cliticització, quan la normativa actual no ho resol amb l'ús d'un apòstrof o d'un guionet. Empre el guionet, l'apòstrof i els signes de puntuació segons les normes actuals. Use els claudàtors per a indicar la foliació del manuscrit, amb un número aràbic, seguit de la indicació *recto* (r) o *verso* (v). Igualment, faig servir parèntesis angulars per a marcar els grafemes o mots que apareixen *inter linea* o fora de la caixa en el manuscrit, cas aquest últim que especifique en l'aparat crític.

[Lletra consolatòria]

[86r] Contínua speriència de greus mals e dolors me ha mostrat complanyent als adolorits socórrer, e més de aquelles coses que rahonablament deuen ésser comunes. E, per ço, germà e senyor, he pres la ploma per respondre a vostra ben rahonada letra, no fiant en la pobrea del meu poch e despoblat entendre, mas en la speriència que tinch, havent moltes vegades sofert lo mal que de present a vós tan fort turmenta. Navegant en lo tempestuós mar de amor desonesta, he sovint encorregut naufraigs en vàlida fortuna batent los sculls ab la proha de mos volers, de continu endreçats a dones ingrates. E així é passat ma vida mal despesa sentint delits dolorosos, repòs inquiet, dolçor amarga, alegria trista, frescor calenta, vida morta, font sequa, rialles ploroses, contentament descontent, fi ab desig, seguretat perillosa, treves guerrejades, llum tenebrosa, victòria vençuda, tranquil·litat tempestuosa, riquea pobra, felicitat mísera.

Aquests e semblants altres contraris, la cort de amor desonesta seguint, crech de present en vós tenen assentament de pacífiqua posada, fent-vos cert no ha molt temps que en los mal cultivats prats de ma volentat[21] lo seu camp alleujat tenien; e, si no que la senyora qui·ls trametia del més darrer cabell fins l'ungla era de strema legea compresa, sens dubte en lo regne de mon voler encara de present fins a total destructió correrien; però, [86v] en llur defensió altre capità no portaven, sinó comunicatió ab desonesta pràtiqua, la qual spay de quatre mesos yo possehit havia[22] ab aquella ingrata per qui ells me combatien; mas, puix bellea en tal combat llurs squadres no regia, pasà temps de no molts dies que dels confins de mon voler yo·ls he llançat, romanint en stat de tranquil·le reposada vida.

Lo major valedor que en aquest familiar debat yo tenia era continu pensar e rahonar la veritat de la sua legea. Recordant les parts totes de sa persona diformes, mal arreglades, ab color no venusta cubertes, pensant quantes vegades en la prosperitat de ma benvolença tot lo que en sa persona tenia, ensemps ab la continença, me desaltava e·n mi deya: «No és aquesta, la qual possehint, tant era diforme? D'on ha minvat la sua legea? Lo haver-me fallit la fa menys leja? Ajustament de mals la milloren? L'ésser de mi apartada la porta a mon voler conforme? O, cruel enemich, que, com fuig, vos fa guerra e, present, no us damnifica!». A la fi de aquests contrasts plegant, veritat perillar no·m deixava, portant ab si lo procés dels defalts de la sua cara e

[21] *volentat*: <*volentat*> X^2.
[22] *yo possehit havia*: *yo he possehit havia* X^2.

persona. Però aquests remeys, germà e senyor, a vós aprofitar no poden, perquè la senyora de qui vostra letra rahona dieu en strem de bellea ésser acompanyada.

Mas, si bé regonexeu [87r] lo que us roman, no haveu tant perdut que l'aténer conort vos dega ésser difícil, car, si les paraules de vostre scrit a mi són clares, aquella part que abans teníeu no us és tolta en la possessió de la sua bella persona, puix lo acullir-hi ella altre no minva la sua bellea ni la part vostra. Mas direu que us doleu de perdre lo que més noble possehir creyeu, que era ab mostra de strema benvolença tenir senyoria en la sua ànima, però no us deveu dolre com si tota la havíeu perduda. E lo remey que a mi ha procurat sanitat perfeta, pensant la legea del cors de la qui he perduda, porà valer a vós recordant la legea de la ànima de la qui a vós mereixent no ama, que així viciós viure la bellea de la ànima fa diforme, que natura monstruosa no pot fer un cors tan leig se produeixqua com és l'ànima enlegida per leigs actes de viciosa vida. E, si alegria perfeta, com és veritat, tristor ab si no comporta, lo delit que rahonablament a vós és present no deu comportar tristor alguna vos[23] asombre, havent conegut un mortal enemich a qui vostra vida, honor e béns fiadament abandonàveu. O, gràcia de gran stima que hajau baratat ànsies, solicitud e despesa ab repòs de ociosa vida, romanint-vos lo delit de la sua bella persona!

Vós, germà e senyor, par que us dolgau perquè, anant en mans dels [87v] enemichs la vida perdre, vos han descubert la celada. O, quant deveu més amar aquell qui tal benifici vos presenta del que nunqua amàs a ella en lo temps que falsament creyeu ésser tal, que merexia per vós fos amada! Sol vos roman un perill, al qual és mester de continu tengau talaya: que·l strem de vostra benvolença a la sua desonestat no us faça trobar scusa, perquè moltes vegades s'esdevé que de les erres que elles cometen, ab una poqua llàgrema acompanyada de entristida continença davant nosaltres, piadosos jutges, no solament se scusen, mas encara pronunciam ésser de culpa delliures; demanant-los perdó de les sues erres, atorgam que del que havien errat era nostra la culpa e del que nosaltres virtuosament obram és d'elles lo mèrit.

O, follia passant totes les altres de aquells que ab vanitat de tan folls pensaments passam lo temps de la humana vida! No pensam que lo primer jorn que·ns par tenir-les guanyades les començam a perdre. Puixs la pèrdua de llur honestat és la porta per hon lo combat de nostres enamorades obres entra, com se farà honestat als altres la tanque, si, per la entrada de hu tot sol, de la guarda de tal

[23] *vos*: *nos* X^2. El copista distingeix perfectament la grafia *v*, que no es pot confondre amb *u* i, per tant, amb *n*.

posada del tot s'és partida e si dieu que nostres enamorades obres mereixen [88r] que més per nós que per altre la sua honestat se perdés? O, gran pèrdua de seny portar rahons per la part de amor desonesta, ab les quals honestat se mereixqua perdre! Però no vull que ignoreu que, puix libertat e senyoria és la fi que la major part d'elles desija sempre, de aquells se aparten a qui, per enamorades obres e per benificis reebuts, gran obligació tenir crehen, la vista dels quals los enuja com pensen que rahonablament en res no·ls deuen descomplaure e lo voler d'elles, vagabunt e pelegrí, avorreix repòs de certa e coneguda posada. E, així, cerquant a qui iniquament e superba senyorejar puguen, de aquells fugen a qui per rahó ésser sotmeses deurien; e, més, si són tals a qui avisament acompanye, si fer se pot tal saber se trobe, ab los quals no puguen tenir poder absolut de iniqua tirana cruel senyoria.

E, perquè més scriure seria de letra passar los llímits, comanant-me a vós, abandone la ploma, scrivint per peu una mal rimada cobla que ha temps tinch feta en los infortunis de ma benvolença:

Los qui amau, preneu aquesta cendra
sobre lo cap, que no perdau l'arbitre:
Amor és tal, que, si us obre la porta,
no·s pot dir may per hu tot sol la obre;[24]
la part del mur que·l fort enemich trenqua
dóna despuix als qui vénen entrada.[25]
E som tan folls los ferits d'esta flexa,[26]
que quascú creu[27] tenir un smaragde[28]
ab tal virtut, que·ns fa trobar la cenda,[29]
vedant aprés algun altre no y pase.[30]

[24] *no·s pot dir may per hu tot sol la obre*: *tart s'esdevé que pels altres la tanque* U.
[25] *dóna despuix als qui vénen entrada*: *mostra camí per hon se pugua vençre* U.
[26] *flexa*: *fleixa* U.
[27] *que quascú creu*: *que tots penssam* U.
[28] *smaragde*: *esmaragde* U.
[29] *cenda*: *senda* U.
[30] *pase*: *passe* U.

BIBLIOGRAFIA CITADA

AHUIR, Artur (ed.) (1997), Joan Roïç de Corella, *Les proses profanes*, València, L'Oronella («Clàssics Valencians», 3).

ALMIÑANA VALLÉS, Josep (ed.) (1984-1985), *Obres de Joan Roiç de Corella*, 2 vol., València, Del Cénia al Segura.

ANNICCHIARICO, Annamaria (2004), «Ressenya» a Josep Lluís Martos (ed.), *Les proses mitològiques de Joan Roís de Corella: edició crítica*, *Caplletra*, 36 (primavera), pp. 247-248.

ARCHER, Robert, & Isabel de RIQUER (eds.) (1998), Joan Roís de Corella, «Si·l ferro calt refreda la mà casta», en *Contra las mujeres: poemas medievales de rechazo y vituperio*, ed. Robert Archer i Isabel de Riquer, Barcelona, Quaderns Crema, p. 286-289 («La Nueva Caja Negra», 24).

BADIA, Lola (1991), «El "Plany dolorós de la reina Hècuba" de Joan Roís de Corella. Restauracions i contextos», en *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de Llengua i Literatura*, 3, ed. Antoni Ferrando i Albert G. Hauf, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 195-223 («Biblioteca Abat Oliva», 94).

BERNARD, Edward (1697), *Catalogi librorum manuscriptorum Angliae et Hiberniae in unum collecti cum indice alphabetico*, Oxford.

BLASCO MORENO, Rafael (ed.) (1894), *Primer libro impreso en España. Les trobes en lahors de la Verge Maria publicadas en Valencia en 1474 y reimpresas por primera vez, con una introducción y noticias biográficas de sus autores, escritas por Francisco Martí Grajales*, València, Imp. Ferrer d'Orga.

BOHIGAS, Pere (1985), «Repertori de manuscrits catalans. Missió a Anglaterra», en *Sobre manuscrits i biblioteques*, Barcelona, Curial Edicions-Catalanes-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 20-70 [1a edició: *Estudis Universitaris Catalans*, 12, 1927].

BRIZ I FERNÁNDEZ, Francesc Pelagi (ed.) (1867), *Lo llibre dels poetas. Cansoner de obras rimadas dels segles XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII y XVIII*, Barcelona, Establiment Tipográfich-Editorial de Salvador Manero.

BRIZ I FERNÁNDEZ, Francesc Pelagi (ed.) (1869), *Lo Jardinet d'orats. Manuscrit del segle XV (fragment)*, Barcelona, Imp. de Joan Roca i Bros.

BULBENA I TOSELL, Antoni (ed.) (1896-1897), *Libre intitulat «Jardinet de Orats»*, Barcelona, Imp. «La Acadèmica» («Biblioteca de la *Revista de Catalunya*»).

BULBENA I TOSELL, Antoni (ed.) (1899), *Cançoner místich*, Barcelona, L'Avenç.

BULBENA I TOSELL, Antoni (ed.) (1907), *Crestomatia de la Llenga Catalana (des del XI.èn segle al XIX.è)*, 2 vol., Barcelona, Biblioteca Clàssica Catalana.

CAHNER, Max (1980), «Llengua i societat en el pas del segle XV al XVI. Contribucions a l'estudi de la penetració del castellà als Països Catalans», en *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i*

Literatura Catalanes, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 83-255.

CARBONELL, Jordi (ed.) (1973), Joan Roís de Corella, *Obres completes, 1. Obra profana*, València, Albatros Edicions.

DI GIROLAMO, Costanzo (2001), «*Mascle*. Una nota agli *estramps* di Jordi de Sant Jordi», *Bolletino del Rialc* [http://www.rialc.unina.it/bolletino/base/mascle.htm].

FERRANDO FRANCÉS, Antoni (1983), *Els certàmens poètics valencians*, València, Institució Alfons el Magnànim.

FERRER SOLIVARES, Enric (ed.) (1997), *Tragèdia de Caldesa*, Gandia, CEIC Alfons el Vell-Ajuntament de Gandia.

GARCIA SEMPERE, Marinela (ed.) (2002), *Lo passi en cobles: estudi i edició*, Alacant-Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Biblioteca Sanchis Guarner», 60).

GASKELL, Philip (1980), *Trinity College Library: the First 150 Years*, Cambridge, Cambridge University Press.

GORNALL, John (2002), «*Stramps* and *Stanzas*. The New Interpretation of Corella's *La Sepultura*», *Hispanic Research Journal*, 3/2 (juny), pp. 99-106.

GUINOT, Salvador (ed.) (1921), *Parlament de casa Mercader i Tragedia de Caldesa, novelas de J. Roiç de Corella, siglo XV, publicadas con unos estudios literarios*, Castelló de la Plana, Est. Tip. de Hijos de J. Armengot.

GUSTÀ, Marina (ed.) (1980), Joan Roís de Corella, *Tragèdia de Caldesa i altres proses*, Barcelona, Edicions 62-«La Caixa» («Les Millors Obres de la Literatura Catalana», 50).

JAMES, Montague Rhodes (1900-1904), *The Western Manuscripts in the Library of Trinity College, Cambridge. A Descriptive Catalogue*, 4 vol., Cambridge, University Press.

LOZANO, Josep, i Magda AÑÓN (ed.) (1998), Joan Roís de Corella, *Leandre i Hero. Història de Josep*, Alzira, Bromera («Els Nostres Autors», 39).

MARTÍ, Sadurní (1998), «El Cançoner del marquès de Barberà (*S*^{I}*/BMI*): descripció codicològica», *Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, 11, pp. 463-502.

MARTÍ GRAJALES, Francés (ed.) (1912), Bernat Fenollar i Pere Martínez, *Lo passi en cobles*, València, Imp. de Federico Domenech.

MARTÍNEZ ROMERO, Tomàs (ed.) (1994), Joan Roís de Corella, *Rims i proses*, Barcelona, Edicions 62 («El Garbell», 45).

MARTÍNEZ ROMERO, Tomàs (1996), «Per a una interpretació del *Triümfo de les dones*, de Roís de Corella: claus ecdòtiques i literàries», dins *Miscel·lània Germà Colón*, 6, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 37-69 («Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», 33).

MARTOS, Josep Lluís (1999a), «El *Cançoner de Maians* (BUV MS 728): un cançoner d'autor de Joan Roís de Corella», en *Miscel·lània Arthur Terry*, 3, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 93-113 («Estudis de Llengua i Literatura Catalanes», 39).

MARTOS, Josep Lluís (1999b), «El *Còdex de Cambridge* del Trinity College, R. 14. 17 (X^2): descripció i estudi», en *Actes del VII Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval* (Castelló de la Plana, 22-26 de setembre de 1997), 2, ed. Santiago Fortuño Llorens i Tomàs Martínez Romero, Castelló de la Plana, Universitat Jaume I, pp. 443-460.

MARTOS, Josep Lluís (2001a), «La génesis de un cancionero catalán de autor: Joan Roís de Corella y el *Cançoner de Maians*», en *Canzonieri iberici*, ed. Patrizia Botta, Carmen Parrilla i Ignacio Pérez Pascual, A Coruña, Editorial Toxosoutos-Università di Padova, Universidade da Coruña, p. 313-328.

MARTOS, Josep Lluís (ed.) (2001b), *Les proses mitològiques de Joan Roís de Corella: edició crítica*, Alacant-Barcelona, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana-Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Biblioteca Sanchis Guarner», 55).

MARTOS, Josep Lluís (2005a), «El *Còdex de Cambridge*, el *Cançoner de Maians* y el *Jardinet d'orats* a través de la obra de Roís de Corella», en *Los cancioneros españoles: materiales y métodos*, ed. Manuel Moreno i Dorothy S. Severin, Londres, Queen Mary-University of London, pp. 113-140 («Papers of the Medieval Hispanic Research Seminar», 43).

MARTOS, Josep Lluís (2005b), «"Amor és tal que, si us obre la porta, / tart s'esdevé que pels altres la tanque": una reinterpretació de la *Tragèdia de Caldesa*», en *Actes del X Congrés Internacional de l'Associació Hispànica de Literatura Medieval*, vol. 3, ed. Rafael Alemany, Josep Lluís Martos i Josep Miquel Manzanaro, Alacant, Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana («Symposia Philologica», 12), pp. 1147-1167.

MARTOS, Josep Lluís (en premsa a), «Parásitos», en *Actas del I Congreso Internacional de la Asociación "Convivio" para el estudio de los cancioneros (13-16 de octubre de 2004)*, Granada, Universidad de Granada.

MARTOS, Josep Lluís (en premsa b), «*Un ascle* en l'edició crítica de la poesia de Joan Roís de Corella», en *Actas del XI Congreso Internacional de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval (20-24 de septiembre de 2005)*, Lleó, Universidad de León.

MASSÓ I TORRENTS, Jaume (1913-1914), «Bibliografia dels antichs poetes catalans», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 5, pp. 2-276.

MASSÓ I TORRENTS, Jaume (1932), *Repertori de l'antiga literatura catalana: la poesia*, 1, Barcelona, Editorial Alpha.

MIQUEL I PLANAS, Ramon (ed.) (1913), *Obres de J. Roiç de Corella*, Barcelona, Casa Miquel-Rius.

PARRAMON I BLASCO, Jordi (1989), «Dos anònims relacionats amb Bernat Fenollar», en *Miscel·lània Joan Fuster. Estudis de Llengua i Literatura*, 1, ed. Antoni Ferrando i Albert G. Hauf, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 77-83 («Biblioteca Abat Oliva», 78).

RIBELLES COMÍN, José (1915), *Bibliografía de la lengua valenciana*, 1, Madrid.

RICO, Francisco (1984), «Imágenes del Prerrenacimiento español: Joan Roís de Corella y la *Tragèdia de Caldesa*», en *Estudios de literatura española y francesa, siglos XVI y XVII. Homenaje a Horst Baader*, ed. Frauke Gewecke, Frankfurt, Verlag Klaus Dieter Vervuert, pp. 15-27.

RODRÍGUEZ RISQUETE, Francisco J. (2002), «Del cercle literari del Príncep de Viana i unes poesies satíriques del "Cançoner de Saragossa"», *Estudi General*, 22, pp. 365-391 (=*Miscel·lània d'homenatge a Modest Prats*, 2).

ROÏÇ DE CORELLA, Joan (1922), *Lo jardí de amor. Historia de Leandre i Hero*, València, Impremta de «La Correspondencia de Valencia».

SANCHIS GUARNER, Manuel (ed.) (1974), *Les trobes en lahors de la Verge Maria (València, 1474)*, València, Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de València.

SANCHIS GUARNER, Manuel (ed.) (1979), *Les trobes en lahors de la Verge Maria*, València, Vicent Garcia Editors.

SOLDEVILA, Llorenç (ed.) (1985), Joan Roís de Corella, *Poesia i prosa*, Barcelona, Edicions 62-Edicions Orbis.

TORRÓ, Jaume (1992), «El Ms. 151 de la Biblioteca Universitària de Barcelona (*Jardinet d'orats*): descripció i estudi codicològic», *Boletín Bibliográfico de la Asociación Hispánica de Literatura Medieval*, 6/1, p. 1-55 [reed. com a apèndix de la introducció a Romeu Llull, *Obra completa*, Barcelona, Barcino, 1996, pp. 261-295].

TORRÓ, Jaume (1996), «El mite de Caldesa: Corella al *Jardinet d'orats*», *Atalaya*, 7, pp. 103-116.

VENTURA, Jordi (1978), *Inquisició espanyola i cultura renaixentista al País Valencià*, València, Editorial 3 i 4, («La Unitat», 38).

VERGER, Eduard J. (1986), «"La sepultura" de Roís de Corella, amb una postil·la», en *Estudis de literatura catalana en honor de Josep Romeu i Figueras*, 2, ed. Lola Badia i Josep Massot i Muntaner, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona-Publicacions de l'Abadia de Montserrat, pp. 357-365.

VERGER, Eduard J. (ed. i trad.) (2004), Joan Roís de Corella, *Poesías*, València, Editorial Denes («Colección Calabria-Poesía», 55).

WITTLIN, Curt (2003), «Ressenya» a Josep Lluís Martos (ed.), *Les proses mitològiques de Joan Roís de Corella: edició crítica*, *Catalan Review*, XVII/1, pp. 153-154

RESUMEN: Este trabajo ofrece la primera edición crítica de la *Lletra consolatòria* de Roís de Corella, a partir del único testimonio que la transmite, el *Còdex de Cambridge*. Valora las ediciones que se han hecho de la obra de Joan Roís de Corella; estudia la localización de este texto en el cancionero que lo transmite; y analiza la edición actualizada que había hecho Jordi Carbonell.

ABSTRACT: This work offers the first critical edition of the *Lletra consolatòria* of Roís de Corella, from the only testimony that transmits it, the Còdex of Cambridge. It values the editions that have become of the

work of Joan Roís de Corella; it studies the location of this text in the songbook that transmits it; and it analyzes the updated edition that had made Jordi Carbonell.

PALABRAS CLAVES: Edición crítica; Joan Roís de Corella, Lletra consolatoria, Prosa, Siglo XV, Literatura catalana

KEY WORDS: Critical edition, Joan Roís de Corella, Lletra consolatoria, Prose, Fifteenth Century, Catalan Literature.